

ข้อเสนอแนะจากการประเมินผล

กล่าวได้ว่ากิจกรรมของโครงการเกษตรพืชม้านเมืองถิ่นได้บรรลุวัตถุประสงค์มากกว่าร้อยละ 70 ของกิจกรรมโดยรวมทั้งหมด ข้อเสนอแนะที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นข้อเสนอแนะที่ได้จากการประเมินผล โดยอาศัยข้อมูลกิจกรรมทางสถิติของโครงการฯ และการสนทนากับกลุ่มเกษตรกรเป็นพื้นฐาน

4.1 ข้อเสนอแนะของกิจกรรมการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก

การประเมินผล พบว่าเนื่องจากสภาพทางธรณีวิทยาของพื้นที่ดำเนินงานโครงการฯ มีลักษณะเป็นที่ดอนและภูเขา ปัญหาหลักของประชาชนในพื้นที่จึงเป็นปัญหาการจัดการแหล่งน้ำ ซึ่งคณะผู้ประเมินผลมีความเห็นว่า เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาแหล่งน้ำ และเพื่อให้กิจกรรมการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กของโครงการฯ ได้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ จึงควรที่จะดำเนินการ ดังนี้

1. วิธีการปรับปรุงลำเหมืองดินให้เป็นลำเหมืองคอนกรีต (ลาดลำเหมือง) ที่ดำเนินการไต่บ้านแม่แก้ว ได้เป็นตัวอย่างที่ดีและวิธีการที่ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถบังคับกับการไหลของน้ำไปในทิศทางที่ต้องการได้ รวมทั้งสามารถลดอัตราการชะล้างพังทลายของดินในธรรมชาติได้ ดังนั้นจึงน่าจะใช้วิธีการปรับปรุงดังกล่าว เป็นวิธีการบังคับน้ำไปสู่ไร่นาของเกษตรกรได้ดีที่สุด และนำตัวแปรดังกล่าว ไปใช้ไต่หมู่บ้านอื่นต่อไป

2. การสร้างอ่างเก็บน้ำพลาสติก ด้วยเหตุผลที่ทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรในพื้นฐานในการดำเนินการพัฒนาการเกษตรของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งในการสร้างอ่างเก็บน้ำโดยใช้แผ่นพลาสติกดังกล่าว น่าจะได้รับความเป็นไปได้โดยขอความร่วมมือในการศึกษาแหล่งที่ตั้งในพื้นที่ที่จะสร้างกับหน่วยงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาควิชาวิศวกรรมแหล่งน้ำตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งนี้เพราะได้มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาชาวเขาบนที่สูงได้สร้างอ่างเก็บน้ำพลาสติกแล้ว พบว่าสามารถใช้ประโยชน์ได้ดีในด้านการอุปโภค บริโภคและการเกษตร เช่น โครงการ ADRA : Adventist Development and Relief Agency Thailand ที่อำเภอแม่แดง จังหวัดเชียงใหม่

3. ไนโตรที่โครงการมีความประสงค์จะให้มีการดำเนินการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล เพื่อ แก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำต่อไปอีก ทางโครงการฯ ควรจะพิจารณาให้มีเครื่องขุดเจาะขนาด ใหญ่กว่าเครื่องขุดเจาะที่ใช้ในปัจจุบันนี้

4.2 ข้อเสนอแนะของกิจกรรมการส่งเสริมการเลี้ยงปลา

กิจกรรมนี้ยังขึ้นอยู่กับพัฒนาแหล่งน้ำแห่งนี้ เพราะทรัพยากรน้ำเป็นพื้นฐานของการ ดำเนินกิจกรรมการเลี้ยงปลา อย่างไรก็ตาม เพื่อให้กิจกรรมนี้ได้ดำเนินการต่อไปอย่างมี ประสิทธิภาพและ ต่อเนื่องจากกิจกรรมเดิม จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรจะมีการปรับปรุงวิธีการเลี้ยงปลาในนาข้าว โดยการขุดร่องบริเวณขอบ แปลงนาให้ลึกครึ่งเมตร และกว้างเท่ากันตลอดทั้ง 4 ด้าน ทั้งนี้เพื่อให้ปลาที่เลี้ยงไว้อาศัยกิน วัชพืชที่เกิดขึ้นในบ่อ โดยไม่ต้องทำลายต้นข้าว พร้อมทั้งสังเกตของเสียที่ถ่ายออกมาที่เป็นประโยชน์ต่อ พืช เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าว น้ำก็จะถูกระบายออก หลังจากนั้นก็จะเก็บเกี่ยวข้าวและจับปลา พร้อมกันไปด้วย

2. สำหรับพันธุ์ปลาที่จะนำมาปล่อยนั้นควรจะเพิ่มปลาเฉาอี้อีกพันธุ์ด้วย ทั้งนี้เพราะ มีอัตราความเจริญเติบโตเร็ว และใช้เวลาสั้นกว่าปลาชนิดอื่น ส่วนบ่อปลาที่อยู่ใกล้ลำห้วยและ สามารถที่จะเลี้ยงได้ตลอดปีนั้น (ไนโตรที่ที่มีน้ำตลอดปี) ควรจะนำพันธุ์ปลาที่เป็นพ่อแม่พันธุ์ แม้วพันธุ์ ปลามาปล่อยประมาณ 50% ของจำนวนปลาที่ปล่อยลงในบ่อทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อจะให้เกิดการทดแทน ได้ตลอดไป

4.3 ข้อเสนอแนะของกิจกรรมการปรับปรุงพันธุ์สัตว์

เพื่อให้กิจกรรมนี้มีความโน้มที่จะสามารถเพิ่มรายได้ของเกษตรกร ในลักษณะที่ได้ โครงการฯ น่าจะให้เงินทุนสนับสนุนกิจกรรมให้มากขึ้น โดยจัดการเลี้ยงสัตว์ในรูปของกองทุนสัตว์

ซึ่งจะเป็นวิธีการขยายจำนวนสัตว์เลี้ยงให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน กล่าวคือเมื่อโครงการฯ จัดสรรทุนให้หมู่บ้านในรูปของการซื้อสัตว์มาเลี้ยง โดยเป็นเพศเมียให้เกษตรกรแล้ว เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของโครงการฯ เมื่อดำเนินการเลี้ยงสัตว์ไประยะหนึ่งแล้วจะต้องส่งต่อไปให้กับเกษตรกรกลุ่มอื่น ซึ่งอาจมีวิธีการดังนี้ ในกรณีที่เกษตรกรรายบุคคลได้รับสัตว์เลี้ยงจากโครงการฯ เกษตรกรผู้นั้นจะเป็นผู้ดูแลผสมพันธุ์สัตว์เอง โดยได้รับความช่วยเหลือจากอาสาสมัครปศุสัตว์ เมื่อสัตว์คลอดลูกออกมา เกษตรกรจะต้องดูแลสัตว์นั้นให้มีชีวิตรอดระยะหนึ่งแล้วจึงส่งคืนสัตว์เพศเมียตัวเดิม (ของโครงการฯ) และลูกตัวที่สองเมื่อโครงการฯ จะได้มอบสัตว์เลี้ยงให้เกษตรกรรายอื่นต่อไป สำหรับกรณีที่เกษตรกรต้องการรวมกลุ่มสัตว์เลี้ยงนั้น โครงการฯ อาจจะให้กลุ่มเกษตรกรกู้เงินจากโครงการในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ เพื่อนำไปซื้อสัตว์มาเลี้ยงและเป็นทรัพย์สินของกลุ่ม ต่อมาเมื่อเกษตรกรดำเนินการตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ของโครงการฯ แล้วกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์นั้นจะต้องส่งเงินที่กู้ไปคืนให้กับโครงการฯ พร้อมทั้งดอกเบี้ย เพื่อที่ทางโครงการฯ จะได้ทำการส่งผ่านเงินทุนไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ หรือเกษตรกรกลุ่มอื่นต่อไป

4.4 ข้อเสนอแนะของกิจกรรมการปลูกไม้ผลถาวร

กิจกรรมนี้ต้องอาศัยระยะเวลาเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จ แต่ข้อเสนอแนะต่อไปนี้อาจจะทำให้ช่วยกิจกรรมนี้ประสบผลสำเร็จได้คือ

1. เพื่อให้กิจกรรมนี้ได้มีแนวโน้มของการบรรลุเป้าหมายของโครงการฯ จึงควรที่จะมีการอบรมให้เกษตรกรได้รู้จักวิธีการดูแลรักษา เช่น การอนุบาลพันธุ์ไม้ การตกแต่งกิ่ง การบำรุงพันธุ์ตามหลักการเพาะปลูกไม้ผล ทั้งนี้เพื่อให้ผลติดออกผลต่อไป

2. เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางด้านการยับยั้งการทำไร่เลื่อนลอย การอนุรักษ์ป่า โครงการฯ จึงควรที่จะมีการดำเนินกิจกรรม "ป่าชุมชน" โดยใช้กิจกรรมการปลูกไม้ผลยืนต้นเป็นฐานการดำเนินงาน

4.5 ข้อเสนอแนะของกิจกรรมการปรับปรุงดินแบบอินทรีย์

เนื่องจากกิจกรรมนี้มีความสำคัญต่อพื้นฐานทางทรัพยากรการผลิต ดังนั้นจึงควรที่จะได้ดำเนินการส่งเสริมต่อไป แม้จะเป็นเกษตรกรรายย่อยหรือเกษตรกรที่มีความสนใจเท่านั้นที่เข้าร่วมกับโครงการฯ อย่างไรก็ตามวิธีการนำเกษตรกรเข้าไปศึกษาดูงาน และสนทนากับเพื่อนเกษตรกรในพื้นที่อื่นที่ได้ดำเนินการประเภทเดียวกันอย่างได้ผลมาแล้ว น่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมและทำให้กิจกรรมมีบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ได้ และคาดว่าจะมีแนวโน้มที่เกษตรกรจะเข้าร่วมมากขึ้นเมื่อพิจารณาถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินที่เริ่มลดลงเรื่อยๆ

4.6 ข้อเสนอแนะของการบริหารโครงการในสนาม

การประเมินผลทำให้ทราบ ข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคล การจัดทำแผนงานในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา ตลอดจนการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานของโครงการฯ ดังนั้นข้อเสนอแนะต่อไปนี้เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหา ดังกล่าวได้

1. โครงการควรจัดทำแผนปฏิบัติการ โดยกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในเชิงปริมาณที่แน่นอน ในแต่ละปีเพื่อให้การสานต่องานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และสามารถประเมินผลได้ว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายหรือไม่

2. ควรเพิ่มบุคลากรในระดับสนามอีก 1 ตำแหน่ง คือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายกิจการชุมชน เพื่อให้ผู้ประสานงานมีเวลาที่จะบริหารงานได้เต็มที่มากขึ้น

3. จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลตั้งแต่เริ่มโครงการฯ ทำให้ระบบการจัดเก็บข้อมูลขาดช่วงนอกจากนี้การบันทึกและสรุปข้อมูลบางอย่างเพื่อที่จะช่วยให้การประเมินผลชี้ชัดออกมาได้ว่าได้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายเชิงปริมาณเท่าใด อย่างไรก็ตามไม่มี ยกตัวอย่างเช่น การส่งเสริมกิจกรรมปลูกไม้ผลยืนต้นตามหมู่บ้านมีการบันทึกว่าเกษตรกรคนใดรับ ไม้ผลยืนต้น ไปกี่ต้น แต่ต่อมาระยะหนึ่ง ไม่ได้มีการบันทึกความรอดของ ไม้ผลของผู้ปลูกแต่ละคน หรือของแต่ละหมู่บ้านว่ามีเท่าใด ซึ่งหากการติดตามงานในสนามมีการบันทึกจัดเก็บข้อมูลเหล่านี้ไว้ อาจเป็นช่วงทุก 3 เดือน หรือทุก 6 เดือน จะช่วยให้การประเมินผลสามารถชี้ชัดออกมาได้มากขึ้น การจะจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณในเรื่อง ไม้บ้างก็ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่โครงการ เข้า ไปสัมผัส

สำหรับระบบการจัดเก็บข้อมูลในสำนักงาน เมื่อได้ข้อมูลต่างๆ แล้วอาจจัดเก็บโดยแบ่งเป็นกิจกรรมในแต่ละกิจกรรมอาจแยกเป็น เป็นแม่พิมพ์ของแต่ละหมู่บ้านที่เข้าไปส่งเสริม โดยแม่พิมพ์ของแต่ละหมู่บ้านก็จะมีข้อมูลทุกอย่างของกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน หรืออาจจัดเก็บเข้าแม่พิมพ์ โดยแยกเป็นของแต่ละหมู่บ้านโดยเด็ดขาด และจัดแม่พิมพ์ย่อยแยกเป็นแต่ละกิจกรรมของหมู่บ้านนี้ๆ จะสะดวกต่อการค้นหาข้อมูลและควรเจาะ เอกสารเข้าแม่พิมพ์ให้เรียบร้อยเพื่อป้องกันความสูญหายหากระบบการจัดเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างดี แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลผู้ดำเนินงานจะช่วยลดปัญหาการขาดงานเจ้าหน้าที่ผู้ที่จะดำเนินงานต่อไปใหม่มีโอกาสศึกษาสภาพความเป็นมา ภูมิหลังของการดำเนินงานได้เป็นระบบมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานต่อไป

4. มุขนิรี: การสนับสนุนส่งเสริมในด้านการศึกษานอกเวลา โดยให้เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ ได้มีโอกาสไปรับการฝึกอบรมดูงานตามหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้เปิดโลกทัศน์ที่กว้างไกลและจะ ได้สามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานของ โครงการ เช่น ผู้ประสานงานโครงการฯ น่าจะได้เข้าอบรมหลักสูตรระยะสั้นทางด้าน Rural Development Management ที่จัดโดย International Institute of Rural Reconstruction ที่เมือง Silang Cavite ประเทศ Philippines สำหรับเจ้าหน้าที่ธุรการ นั้นควรจะได้เข้าอบรมหลักสูตรเลขานุการ และการบริหารเอกสารและสำนักงาน ๗ สถาบันการศึกษาที่ได้จัดขึ้นในหลายๆ แห่ง เช่นที่ สาขาวิชาการเลขานุการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ หรือที่ Y.M.C.A. จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้อาสาสมัครนักเกษตร หรือเจ้าหน้าที่การเกษตร ก็ควรจะได้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นที่จัดขึ้นที่ สำนักฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หรือ สำนักฝึกอบรม สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ เช่นกัน